

נערות וגופן: מדברות, נוכחות נסתרות

עינת לחובר, עינת פלד ומיכל קומם (עורכות)

ירושלים: הוצאת מאגנס, 2017, 291 עמודים

מדברות, נוכחות, נסתרות: חוויות של נערות בישראל יוצאות לאור
כשהתבקשתי לכתוב סקירה על האנתולוגיה בעריכת עינת לחובר, עינת פלד ומיכל קומם, ניגשתי למשימה בחשדנות-מה. הרעיון שחוקרות מבוגרות, ואפילו נשות טיפול בוגרות, יוכלו להביא בבהירות ובאותנטיות ביטוי לחוויה של היות נערות בחברה בת זמננו נראה לי יומרני וחשוד בהתנשאות. כחוקרת מגדר אני רגישה מאוד לעמדה שממנה נכתב מחקר או טקסט אקדמי, וליחסי הכוח בין מושאי הכתיבה לכותבים. שמחתי מאוד להתברות, ולשקוע בהנאה ובסקרנות במאמרים המגוונים הגודשים אסופה זו. הקריאה נעימה, הכתיבה רהוטה ומעמיקה, וחוויתי גילוי, למידה ופריסה של ספקטרום רחב המעורר רצון להמשיך ולהעמיק. הספר מומלץ לכל מי שפוגש נערות בעבודתו (אנשי טיפול, מורים, חוקרים, שופטי נוער, עובדי קידום נוער, מדריכים), אך יעניין גם הורים המעוניינים להעמיק בחשיבה על ילדיהם המתבגרים. להערכתי הצנועה, גם נערות ימצאו בו עניין בשל הבאת הדברים בשם אומרתם ברבים מפרקי הספר.

ואכן, חלק ניכר מהצלחת הספר, לדעתי, נובע מהאופן שבו ניסו העורכות להגיע אל הכותבות ולאפשר במה לקולות רבים ומגוונים ככל האפשר. בהקדמה מודות העורכות כי קיוו להגיע לרף גבוה מזה, ולהשמיע גם קולות של קבוצות מוחלשות, מודרות לשוליים או מושתקות כליל בישראל של 2017. כפי שהן עצמן מודות, התברר שמשימה זו כבדה מכוחן, ויש מקום לתהות מדוע. האם הצורך לשמור על אסופה העומדת בסטנדרטים אקדמיים? האם עצם הבחירה במדיום של ספר ומאמרים? האם משום שמרצונן או שלא מרצונן משקפת ההטיה באנתולוגיה את ההטיה החברתית? כך או כך, ולמרות המגוון המרשים, חסרים בפאזל כמה חלקים המשועים להישמע ולהתקדם לקדמת הבמה, והמלאכה עוד לא תמה.

זהו הספר הראשון בעברית העוסק בחוויה של נערות. תחום לימודי נערות (girlhood studies) הוא תחום צעיר, בעיקר מבחינת העיסוק בגוף של נערות. בספר שלפנינו יש ניסיון לגבש תחום זה, וגם ליצור תוכן חדש לשם עיבוי החשיבה אודות נערות בשדה ובמחקר. העיסוק בגוף הנשי הוא אתר להתבוננות, חקירה, משטור ומאבק מתבקש לכאורה. בכישרון רב מצליח הספר שלפנינו לחמוק מרידוד השיח אודות הגוף בפנייה אל אחד משני הקטבים שעליהם מצביעות המחברות: מחד גיסא, פניקה מוסרית ופיקוח הדוק על גופן של נערות, ומאידך גיסא, שיח על סיכון ופגיעות.

הדרך היעילה ביותר להתחמק ממהמורות אלו עוברת כמתן הבמה לנערות עצמן, והן מדברות בגוף ראשון על גופן ועל תפיסותיהן אודותיו.

רוב המאמרים בשער הראשון של האסופה מאפשרים לנערות, בין אם הן עוסקות בריקוד ובין אם הן מבלות בהעלאת תמונותיהן לרשתות החברתיות, לנסות ולבחון את דימוי הגוף שלהן בעיני עצמן ובעיני חברותיהן. כשמקשיבים להן מתגלה שיח מעורר כבוד ועשיר. אחת ההפתעות הנעימות בעיניי היה הפרק שעסק במחקר על תלמידות במגמות מחול. כפסיכולוגית מטפלת אני רואה במגמות המחול בעיקר חממה להפרעות אכילה. כפמיניסטית הן נתפסות בעיניי כעוד דרך להסליל נערות ונשים לעיסוק בחזותן החיצונית, בעוד נערים מוסללים למגמות המדעיות, שיובילו אותם למוביליות חברתית עתידית. משום כך הופתעתי לגלות פרספקטיבה שונה שהעיסוק במחול מאפשר לנערות לפגוש את גופן ואת היותו מקור לעונג, גאווה וחיבור. אלמלא המיקוד בנקודת המבט של הנערות עצמן ובחזויותן הסובייקטיבית דומני שלא היה אפשר להגיע לגילוי זה.

בשער השני מאמרים המציגים את נקודת המבט של נשות מקצוע הפוגשות נערות. בפרק זה הנערות הן מושא למחקר או לטיפול. החוקרות מביאות גם את חזויותן כנערות בעבר, וגם את נקודת המבט המרוחקת של מבוגרות הפוגשות נערות. בשער זה אפשר למצוא, לדוגמה, תיאור של העבודה שנעשית בעמותת "נשים לגופן", הפועלת להפצת ידע על מיניות ותפיסות גוף בקרב נשים בכלל, ובקרב נערות בפרט. ייחודה של האנתולוגיה בשילוב האקדמיה עם שדה הפעולה הפמיניסטית. ניסיוןן של הכותבות בעבודת שדה מאפשר להן להציע קווי פעולה מנחים לאנשי מקצוע העובדים עם נערות, ולהצביע על נקודות תורפה ומורכבות במפגש כזה. נקודות מבט נוספות בשער זה הן של עובדי רווחה ושל אנשי משפט הפוגשים נערות הבורחות מביתן בדיונים מקצועיים על תקיפות מיניות של נערות. פרקים אלו דנים בגיל הנעורים ובגוף הנשי מתוך התמקדות בפתולוגיה ופחות באוכלוסיה הכללית הבריאה, אולם המידע המוגש מתאים גם לעוסקים בנעורים בהיבטיהם התקינים והיום-יומיים, והוא חיוני ומנגיש את חזויותיהן של הנערות למערכת האמונה על מתן סיוע להן. שער זה נחתם בפרק של חוקרת הספרות ניצה קרן, המחלצת את הנרטיב של נערות בספרות הישראלית העכשווית. קרן מתארת כיצד מופקדות נערות על שמירה על ערכי הפטריארכיה, מתוך היותן קורבן לחוקיה, וכיצד האימהות מפקירות את הנערות הנפגעות ומתנכרות להן. בשער השלישי נעשה ניסיון אמיץ להאיר היבטים מוסתרים בנוגע לגופן ולמיניותן של נערות. לימור מעודד דנון חוקרת את הספקטרום של אינטרסקס, מצבים שאינם תואמים את החלוקה הבינארית השגורה של זכר ונקבה מובהקים, ולטענת מעודד דנון אינם כה נדירים כפי שאנו נוטים להעריך. במחקרה בדקה את הנערות עצמן, את הוריהן ואת הצוות הטיפולי, והיא מזהה כיצד נוטים אנשי מקצוע להמליץ על הפסקת היריון במצבים של אינטרסקס, אף על פי שאינם מצבים מסכני חיים. הסוד שאין זהות

סוקרים ספרים

מינית מובחנת "רגילה" והפרקטיקום של שמירתו ממשיכים ללוות נערות אלו ואת משפחותיהן גם בהמשך החיים.

בפרק החותם את הספר מנתחת אילנה ויסברג ספרי הדרכה לנערות כדי לבחון כיצד נערות לומדות וממושטרות להתבייש בווסת, לראות בה עניין של טאבו, ולמנוע דליפות, במלוא מובן המילה, אל הספירה הציבורית, ובעיקר להסתירה מגברים. שער זה עוסק למעשה במה שנערות נדרשות לשמור סמוי, סודי ומודר מן השיח. חשיבותו של הפרק בעצם קיום הדיון בסודות אלו.

כאנתולוגיה ראשונה בתחום זה אין בכוחה להקיף את כל החוויות של נשים ונערות בנוגע לגופן, אך היא בונה בסיס רחב ומעשיר להמשך דיון מקצועי, אקדמי וקליני, בתקווה שמעגל הדוברות יתרחב ויכיל גם אוכלוסיות מודרות ושוליות יותר בחברה הישראלית. גיוון התכנים אינו עומד בסתירה לעמוד שדרה יציב ומובחן, ונקודת המבט הפמיניסטית המלווה את הכותבות כולן היא לטעמי עוד נקודת חוזק מבורכת.

סוקרת: אורית גודקאר